

УДК 373.2(477)(09)

DOI <https://doi.org/10.32840/1992-5786.2020.69-1.7>**М. В. Чернявська**кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри теорії і технологій дошкільної освіти та мистецьких дисциплін
Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди

ПОШИРЕННЯ ДОСВІДУ НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОЇ РОБОТИ З ДОШКІЛЬНИКАМИ У ВІТЧИЗНЯНІЙ ПЕДАГОГІЧНІЙ ПРАКТИЦІ ПОВОЄННИХ РОКІВ

У статті актуалізується проблема вдосконалення процесу розвитку дітей у закладах дошкільної освіти. Розв'язання цієї проблеми значною мірою залежить від підготовки вихователів до здійснення навчально-виховної роботи з дошкільниками на високому професійному рівні. Підвищені вимоги до особистості вихователя, який має бути універсальним у своїй діяльності, зумовлюють необхідність у зверненні до позитивних надбань минулого. Цінним у цьому контексті є досвід, що склався у вітчизняній педагогічній практиці повоєнних років щодо підвищення педагогічної обізнаності й культурного рівня не тільки працівників дошкільних закладів, а й громадськості. З'ясовано, що для цього в країні проводились різноманітні заходи з обміну передовим педагогічним досвідом навчально-виховної роботи з дошкільниками, а саме: науково-практичні конференції, педагогічні читання, семінари, тематичні наради, консультації, постійно діючі та пересувні тематичні виставки, конкурси, свята, концерти, бесіди з батьками на підприємствах; ініціювалась діяльність опорних дошкільних закладів, Педагогічного товариства, Республіканського методичного кабінету художнього виховання, Центрального будинку художньої творчості, радіоуніверситету, лекторіїв для батьків, шкіл матері, педагогічної періодики тощо. У ході активного діалогу науковці й педагогічні працівники розв'язували питання покращення навчально-виховного процесу в закладах дошкільної освіти, встановлення взаємозв'язку між усіма сторонами виховання та пізнавальною діяльністю дітей, організації дитячого дозвілля, популяризації найкращих зразків дитячих іграшок, розвитку творчої активності дошкільників, програмно-методичного забезпечення навчально-виховної діяльності дошкільників, встановлення наступності в роботі дошкільних закладів і початкової школи, налагодження взаємозв'язків із дитячими закладами інших країн, підвищення педагогічної обізнаності батьків і формування в них відповідального ставлення за всебічне виховання дітей та інше. Такий педагогічний всеобуч характеризувався масштабністю та спрямовувався на покращення якості навчально-виховної роботи з дітьми не тільки з боку дошкільних працівників, а й батьків.

Ключові слова: діти дошкільного віку, вихователі, передовий педагогічний досвід, дошкільні заклади освіти, робота з батьками.

Постановка проблеми. Підвищення якості виховання та розвитку дітей у закладах дошкільної освіти є пріоритетним завданням педагогічної громадськості на сучасному етапі розвитку освітньої системи України. Це вимагає аналізу та переосмислення теперішньої ситуації в галузі дошкільної освіти, виявлення недоліків, пошуку дієвих шляхів покращення навчально-виховної діяльності з дітьми дошкільного віку. Істотну роль у цьому процесі відіграє вивчення та впровадження в умовах сьогодення кращого історичного вітчизняного досвіду з питань фахового вдосконалення та культурного збагачення працівників дошкільної освіти й суспільства в цілому. Звернення до позитивних ідей минулого надасть можливість виявити перспективи використання певних здобутків за сучасних умов і сприятиме вдосконаленню процесу культурного й духовного зростання молодого покоління, його всебічному й творчому розвитку. Особливу цінність у процесі вдосконалення педагогічної майстерності працівників дошкіль-

ної освіти й підвищення педагогічної обізнаності батьків становить історичний досвід, що склався в повоєнні роки у вітчизняній педагогічній практиці. Саме ці роки характеризуються активним розвитком дошкільного навчання та виховання, накопиченням значущого досвіду, який актуальний і на сучасному етапі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Останнім часом серед науковців значно підвищився інтерес до проблем дошкільної освіти як першої ланки усієї освітньої системи. Про це свідчать численні дослідження в галузі дошкільного навчання та виховання (Л. Артемова, А. Богуш, О. Донченко, В. Курило, С. Мельничук, Г. Шевченко та інші). Особлива увага водночас приділяється питанням підготовки майбутніх вихователів до здійснення навчально-виховної роботи з дошкільниками на високому професійному рівні. Так, зокрема, проблемам підготовки майбутніх вихователів для дошкільних закладів присвячені наукові праці Л. Галаманжук, Г. Підкурғанної, О. Поліщук,

Т. Танько та інших. Питання підготовки педагогічних кадрів для дошкільних закладів в історичній ретроспективі вивчали В. Євтушенко, І. Ларіна, Т. Слободянюк, І. Улюкаєва та інші науковці.

Але в умовах сьогодення виникає потреба сучасних закладів дошкільної освіти в розширенні історико-педагогічних знань про передовий педагогічний досвід і його поширення. У процесі аналізу науково-педагогічних джерел з'ясовано, що окремі форми поширення передового педагогічного досвіду з різних аспектів навчально-виховної роботи з дошкільниками в історичній ретроспективі досліджували О. Венгеловська, О. Літченко, Л. Меленець, Т. Пантюк, Ю. Сирова та інші науковці. Вчені переконані, що події, які відбувалися у вітчизняній історії дошкільної педагогіки й у процесі становлення та розвитку дошкільної освіти є цінним підґрунтям, що заслуговує на глибоке вивчення, усвідомлення та вироблення подальшої стратегії розвитку важливої початкової ланки всієї освітньої системи України.

Проте, незважаючи на значну кількість сучасних наукових досліджень, актуалізується потреба узагальнення, переосмислення та опанування форм поширення передового досвіду навчально-виховної роботи з дошкільниками, які активно використовувалися у вітчизняній педагогічній практиці в повоєнні часи.

Мета статті – схарактеризувати основні форми поширення досвіду навчання та виховання дошкільників, які були притаманні вітчизняній педагогічній практиці повоєнних років.

Виклад основного матеріалу. У повоєнні роки в країні одночасно з економічним, соціальним і духовним відродженням велика увага починає приділятися питанням удосконалення навчально-виховного процесу в дитячих дошкільних закладах, забезпечення умов для всебічного розвитку особистості. З цією метою організуються різноманітні всесоюзні й всеукраїнські заходи, науково-практичні конференції, тематичні наради, семінари, педагогічні читання для працівників дошкільних закладів освіти. Усі ці заходи надавали можливості педагогічного спілкування та обміну кращим педагогічним досвідом задля пошуку шляхів оптимального змісту виховання та навчання дошкільників.

Серед важливих питань, які обговорювались педагогічними працівниками в ці роки, було впровадження навчання дошкільників під час організованих занять відповідно до спеціальних програм, визнання керівної ролі вихователя в навчально-виховному процесі, розробка методичних рекомендацій щодо організації занять з різних розділів програми, організації дитячого дозвілля, ідеї комплексного навчання дітей дошкільного віку, встановлення взаємозв'язку між усіма сторонами виховання та пізнавальною діяльністю

дітей. Значна увага приділялась і проблемі встановлення наступності в роботі дошкільних закладів освіти й школи, для вирішення якої педагоги рекомендували активізувати взаємовідвідування уроків учителів музики й співу й занять музичних керівників дошкільних закладів, залучати школярів і дошкільників до спільної участі в концертах, святах і розвагах тощо [14].

Під час активного діалогу науковці, методи, педагогічні працівники вирішували також питання естетизації середовища дошкільників. Наголошувалось на важливості забезпечення дітей педагогічно цінними іграшками, іграми, книжками, творчими виробами, привабливим довкіллям. Естетику побуту вони розглядали як сукупність різноманітних елементів, спрямованих на формування в дітей позитивного й активного ставлення до красивих речей, виховання в них художнього смаку й естетичних почуттів силою художніх образів. Задля створення естетичного середовища для дошкільників було вирішено активніше залучати педагогів, народних майстрів, художників, скульпторів, архітекторів, працівників відповідних підприємств.

Особлива увага водночас приділялась саме дитячій іграшці як одному з перших засобів залучення дітей до мистецтва. До їхнього виготовлення висувались високі вимоги, а саме: педагогічна спрямованість, безпечність для здоров'я дитини з боку форми, матеріалу, технічної обробки, відповідність дитячим віковим особливостям, художнє оформлення, привабливість для ігрового змісту [9, с. 17].

Задля покращення якості й розширення асортименту іграшок у країні систематично починають проводитись Республіканські конкурси на створення кращих ігор та іграшок [7]. Разом із цим з метою популяризації найкращих зразків дитячих іграшок і громадського огляду в 1950 році організується постійно діюча Виставка дитячої іграшки, влаштовуються пересувні виставки іграшок. Колективом виставок проводилась відповідна робота щодо підвищення методичної озброєності педагогічних працівників із питань методики використання іграшок (лялькових, театральних, музичних, дидактичних, конструктивних) у навчально-виховному процесі дитячих дошкільних закладів, організувались лекції та семінари за відповідним тематичним планом, зустрічі з авторами й майстрами дитячих ігор та іграшок, заняття з дітьми з виготовлення іграшок-самоделок [11, с. 14–16].

Також у повоєнні роки з метою широкого ознайомлення педагогічних працівників і громадськості з досвідом виховання дітей у країні Республіканським методичним кабінетом художнього виховання та Центральним будинком художньої творчості було ініційовано систематичне проведення різноманітних конкурсів, олімпіад художньої самодіяльності, виставок дитячої

художньої творчості тощо. Під час проведення заходів працівники освіти мали можливість ознайомитись із передовими досягненнями в галузі естетичного виховання дітей, із різноманітним літературним і музичним репертуаром вітчизняних композиторів, письменників, зразками української народної творчості. Слід відзначити, що значна увага водночас спрямовувалась на важливість розвитку дитячої творчості, активності, ініціативності [13, с. 13–16].

Зазначимо, що виставки дитячої творчості ставали однією з важливих форм обміну передовим досвідом серед дошкільних працівників та формування в них нового погляду на розвиток творчих здібностей дошкільників. Так, зокрема, на особливу увагу заслуговує те, що з 60-х років ХХ століття розпочала свою діяльність Виставка досягнень народного господарства Союзу Радянських Соціалістичних Республік, яка відіграла велике значення у поширенні передового педагогічного досвіду. На стендах Виставки демонструвались різноманітні експонати й друковані матеріали (іграшки-саморобки, малюнки, одяг ляльок, магнітофонні записи, дидактичний матеріал тощо), які яскраво ілюстрували досвід виховної роботи з дітьми дошкільного віку. Також були представлені й новинки дитячої літератури, велика кількість ігор, іграшок, експонати зручних і красивих меблів для дітей та інше [5].

Велику роль для обміну педагогічним досвідом відіграла й Перша Всесоюзна виставка творчості дітей дошкільного віку, яка була проведена в 1965 році й представляла творчі роботи дітей віком від двох до семи років. Різноманітна тематика колективних та індивідуальних малюнків, виробів із глини, дерева, аплікації свідчили про успішне поєднання вихователями дошкільних закладів принципів навчання та виховання з розвитком творчої фантазії в дошкільників. Вихователі у своїй роботі намагались розвивати в дітей почуття гумору, критичне ставлення до побаченого, звертали увагу дошкільнят на красу навколишнього світу й національного мистецтва. Виставка дитячих робіт супроводжувалась проведенням семінару для працівників дошкільних закладів, під час якого фахівці ознайомлювались із методикою навчання аплікації, малювання, ліплення дошкільників, прийомами виховання в них естетичного смаку, розвитку фантазії, а також мали змогу обміняти досвідом роботи над розвитком творчих здібностей дітей [6].

У подальші роки за сприяння Українського товариства дружби й культурного зв'язку з зарубіжними країнами, зокрема секцією естетичного виховання дітей і редакцією журналу «Дошкільне виховання» проводились конкурси дитячої творчості. У творчих змаганнях на найкращий дитячий малюнок брали участь дошкільники з усіх союзних республік і закор-

донних країн [4]. Одночасно розпочали свою діяльність і Всесоюзні фестивалі народної творчості, метою яких було відродження народних художніх і музично-пісенних традицій у дошкільних закладах освіти. Так, для дітей старшого дошкільного віку організовувались різноманітні фестивальні заходи, а саме: вечори розваг, свята рідної мови, тематичні концерти, виставки робіт народних майстрів та умільців, дитячої творчості й інші масові співочі, фольклорні, спортивні свята. Усе це значною мірою сприяло всебічному розвитку дошкільників, а також вихованню в них почуттів любові, поваги й гідності до національних цінностей і мистецьких надбань рідного народу [15, с. 22–25].

Справжніми центрами популяризації кращого педагогічного досвіду й експериментальної роботи з упровадження новітніх методик із навчання та виховання дітей були також і опорні дошкільні заклади, які розпочали свою діяльність у 60-ті роки ХХ століття. Вони забезпечувались відповідною навчально-матеріальною базою, методичною літературою, педагогічними посібниками й укомплектовувались досвідченими й кваліфікованими педагогічними кадрами. До основних завдань, які вирішували педагогічні працівники опорних дошкільних закладів, слід віднести: експериментальну апробацію проєктів програм виховання в дитячому садку до впровадження їх у практику роботи всіх вітчизняних дошкільних закладів; вивчення питань наступності у вихованні дітей ясельного, дошкільного й шкільного віку, навчання та виховання дошкільників у різноманітних видах діяльності, розвитку в них творчих здібностей, організації дозвільної діяльності в дитячих садках; надання методичної допомоги педагогічним працівникам з інших дошкільних закладів шляхом організації для них семінарів-практикумів, відкритих днів, консультацій, вивчення передового педагогічного досвіду кращих педагогів тощо [1; 12, с. 16–20].

Однією з важливих форм педагогічного спілкування та методичної допомоги працівникам освіти з глибокого й всебічного вивчення питань навчання та виховання дошкільників у ці роки була також діяльність науково-громадської організації – Педагогічного товариства Української Радянської Соціалістичної Республіки. Колективом товариства вивчався, узагальнювався та впроваджувався в практику дитячих садків передовий педагогічний досвід, розроблялись питання збагачення змісту навчально-виховної роботи в дошкільних закладах освіти здобутками національної культури рідного народу шляхом використання народної іграшки, фольклорних творів, застосування народних орнаментів у діяльності й оточення дітей. Таким чином, найкращий передовий педагогічний досвід і науково обґрунтовані пропозиції ставали надбанням усіх працівників освіти України [3].

Особлива роль у поліпшенні виховання дітей дошкільного віку в повоєнні роки відводилась і педагогічній пропаганді серед населення шляхом організації батьківських лекторіїв. Працівниками освіти проводились лекції для батьків, батьківські конференції з обміну досвідом виховання дошкільників у сім'ї, надавались поради щодо організації сімейних вечорів слухання музики, пісень, естетики побуту тощо. Акцентувалась увага на тому, що батьки повинні виховувати в дітей, розпочинаючи з раннього віку, любов до мистецтва, навколишньої природи, праці, формувати вміння бачити прекрасне в довкільному світі [10, с. 5–6].

На допомогу батькам у процесі виховання дітей редакціями газети «Радянська освіта» й журналів «Дошкільне виховання» та «Радянська школа» систематично друкувались спеціальні матеріали для батьків, які ознайомлювали їх із найактуальнішими питаннями педагогічної науки, основними проблемами виховання дошкільників, із віковими особливостями дітей і новітніми прийомами навчання та виховання [14, с. 22–24].

У наслідок твердження про те, що виховання дітей дошкільного віку повинно здійснюватися насамперед у сім'ї, відбувається подальше збагачення та урізноманітнення форм пропаганди педагогічних знань серед населення. Це педагогічні читання, консультації, конференції, лекторії для батьків, постійно діючі й пересувні тематичні виставки, які організовувались при народних університетах культури, радіоуніверситети, бесіди в установах, колгоспах, на підприємствах тощо.

Водночас особливого поширення набули школи матері, які розпочали свою діяльність у 60-х роках ХХ століття та мали на меті підвищення педагогічної обізнаності батьків та їхнього культурного рівня, формування в них відповідального ставлення за всебічне виховання дошкільників. Під час лекційних занять батькам надавалась методична допомога щодо здійснення різнобічного виховання дітей у сім'ї, а саме: оформлення вдома ігрових куточків для дітей, правильний добір ігор та іграшок, залучення дітей до участі в турботах батьків про порядок і чистоту у власній оселі, дотримання охайності й смаку в одязі, організація сімейних свят, спільне виготовлення атрибутів для святкових розваг, доцільність відвідування певних вистав і концертів для дітей дошкільного віку, вмиле використання засобів музичного й літературного мистецтва, живопису, природи для естетичного, морального виховання дошкільників та їхнього творчого розвитку.

У процесі практичних занять педагоги-практики з батьками розучували різноманітний пісенний, танцювальний, літературний матеріал, виготовляли іграшки-саморобки. Також вони надавали рекомендації щодо використання творів музичного, образотворчого й літературного

мистецтва у виховному процесі з дітьми в сім'ї. Для підвищення ефективності в роботі з батьками дошкільними працівниками створювались поштові скриньки, випускались бюлетені з відповідями на запитання батьків, організовувались бібліотеки-пересувки й виставки дитячих робіт, цікавих моделей одягу для дітей тощо. Разом із цим для батьків систематично влаштовувались концерти художньої самодіяльності, в яких брали участь як вихованці дошкільних закладів, так і учні загальноосвітніх шкіл і педагогічних училищ [2].

Слід зазначити, що увага уряду країни до важливості сімейного виховання дітей дошкільного віку не зменшувалась, і вже у 80-х роках ХХ століття розгорнувся масштабний педагогічний всеобуч батьків. З метою посилення допомоги сім'ям у вихованні дошкільників при дошкільних закладах освіти були створені школи молодих батьків. У своїй діяльності вони керувались «Положенням про школу молодих батьків», яке було розроблено Педагогічним товариством Української Радянської Соціалістичної Республіки. На кожний рік розроблялись орієнтовні плани, за якими здійснювалась робота з батьками. Тематичні заняття присвячувались питанням використання ігор та іграшок у процесі розвитку особистості дитини, всебічного виховання та розвитку дошкільників, використання засобів мистецтва для розвитку здібностей дітей, виховання дбайливого ставлення до природи й інше [8].

Цікавим є і той факт, що з метою обміну досвідом виховної роботи з дітьми працівники вітчизняних дошкільних установ налагоджували взаємозв'язок із дитячими закладами інших країн. Встановлення дружніх зв'язків з Китаєм, Чехословаччиною, Польською та Німецькою Демократичними Республіками, Молдавською здійснювалось через листування, обмін подарунками, малюнками, іграшками тощо [16, арк. 15; 17, арк. 19].

Висновки і пропозиції. Таким чином, враховуючи вищезазначене, можна зробити висновок, що друга половина ХХ століття характеризується підвищенням уваги до покращення навчально-виховної діяльності з дітьми дошкільного віку. З цією метою ініціювались різноманітні заходи, які спрямовувались на обмін передовим педагогічним досвідом як серед громадськості, так і серед працівників дошкільних установ. Така масштабна робота з поширення педагогічно цінного досвіду, педагогічного всеобучу відіграла велику роль у підвищенні якості навчання та виховання дошкільників як з боку батьків, так і з боку працівників дошкільних закладів освіти.

В умовах сьогодення одночасно з підвищенням професійної майстерності вихователів дошкільних закладів освіти назріває питання посилення відповідальності батьків за правильне виховання дітей у сім'ї. З цією метою

дошкільним працівникам необхідно урізноманітнювати форми роботи з батьками, звертаючись до позитивних надбань минулого, й здійснювати роботу в цьому напрямку цілеспрямовано й систематично.

Список використаної літератури:

1. Абрамова Л., Бутова Л., Крушинська В. Опорні дитячі садки й школи передового педагогічного досвіду. *Дошкільне виховання*. 1969. № 1. С. 47–48.
2. Герасимова Л. Школа матері. *Дошкільне виховання*. 1961. № 10. С. 45.
3. Дмитренко Т., Махова Н. Активізувати роботу секцій Педагогічного товариства. *Дошкільне виховання*. 1962. № 10. С. 47.
4. Конкурс дитячого малюнка «Від року миру – до віку миру». *Дошкільне виховання*. 1989. № 1. С. 7.
5. Корольова Н. У павільйоні «Освіта в СРСР». *Дошкільне виховання*. 1962. № 10. С. 4–8.
6. Махова Н. Тематична виставка. *Дошкільне виховання*. 1965. № 5. С. 46–47.
7. Положення про республіканський конкурс на кращі дитячі іграшки та настільні ігри. *Збірник наказів та розпоряджень Міністерства освіти Української РСР*. Київ, 1951. № 15. С. 19–21.
8. Положення про школу молодих батьків. *Дошкільне виховання*. 1986. № 9. С. 30–31.
9. Про завдання обласних відділів народної освіти в справі збільшення випуску, розширення асортименту і поліпшення якості дитячих іграшок та ігор по Українській РСР у 1954 році. *Збірник наказів та розпоряджень Міністерства освіти Української РСР*. Київ, 1954. № 16. С. 17.
10. Про поліпшення педагогічної пропаганди. *Збірник наказів та розпоряджень Міністерства освіти Української РСР*. Київ, 1954. № 5. С. 5–6.
11. Про роботу Виставки дитячих іграшок Міністерства освіти УРСР. *Збірник наказів та розпоряджень Міністерства освіти Української РСР*. Київ, 1950. № 11. С. 14–16.
12. Про роботу опорних дошкільних закладів Харківської області. *Збірник наказів та інструкцій Міністерства освіти Української РСР*. Київ, 1965. № 15. С. 16–20.
13. Про роботу Центрального будинку художнього виховання дітей в 1950 році. *Збірник наказів та розпоряджень Міністерства освіти Української РСР*. Київ, 1951. № 8. С. 13–16.
14. Про стан і завдання педагогічної пропаганди в Українській. *Збірник наказів та розпоряджень Міністерства освіти Української РСР*. Київ, 1955. № 7. С. 22–24.
15. Про участь навчальних закладів народної освіти та позашкільних установ республіки у третьому Всесоюзному фестивалі народної творчості під девізом «Творчість народу – оновленню країни». *Збірник наказів та інструкцій Міністерства освіти Української РСР*. Київ, 1989. № 4. С. 22–25.
16. Річний звіт Харківського обласного відділу народної освіти про роботу дитячих садків за 1956–1957 навч. р. // Центральний державний архів вищих органів влади та управління України. Ф. 166. Оп. 15. Спр. 2202. 29 арк.
17. Річний звіт Харківського обласного відділу народної освіти про роботу дитячих садків за 1958–1959 навч. р. // Центральний державний архів вищих органів влади та управління України. Ф. 166. Оп. 15. Спр. 2652. 36 арк.

Cherniavska M. Dissemination of experience of educational work with preschool children in the national pedagogical practice of postwar years

The problem of improving the process of children development in preschool institutions is actualized in the article. The solution of this problem depends to the preparation of the kindergarten teachers to carry out educational work with preschool children at a high professional level. Increased demands on the teacher's personality, which must be universal in their activities, make it necessary to address the positive heritage of the past. The experience gained in the national pedagogical practice of the post-war years in raising pedagogical awareness and cultural level not only of preschool workers, but also of the public is valuable in this context. It was found out that for this purpose various measures were taken in the country to exchange the advanced pedagogical experience of teaching and upbringing with preschool children: scientific and practical conferences, pedagogical readings, seminars, thematic meetings, consultations, permanent and mobile thematic exhibitions, competitions, holidays, concerts, conversations with parents at businesses; the activity of supporting preschool institutions, the Pedagogical Society, Republican Methodical Study Center of Art Education, Central House of Artistic Creativity, radio university, lectures for parents, mothers' schools, pedagogical periodicals were initiated. In the course of active dialogue, scientists and pedagogical staff solved the issues of improving the educational process in pre-school educational establishments, establishing the relationship between all parties of upbringing and cognitive activity of children, organizing children's leisure, promoting the best samples of children's toys, toys methodical support of educational activities of preschool children, establishing continuity in the work of preschool institutions and elementary schools, establishing relationships with children's institutions in other countries, raising awareness of parents and educational formation of their responsible attitude for the comprehensive education of children and others. Such pedagogical education was characterized by scale and aimed at improving the quality of educational work with children, not only by preschool workers, but also by parents.

Key words: children of preschool age, teachers, advanced pedagogical experience, pre-school educational institutions, work with parents.